

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІСТОРИЧНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «КОХАНЦІ ЮСТИЦІЇ»

FEATURES OF THE TRANSLATION OF HISTORICALLY MARKED VOCABULARY IN YU. ANDRUKHOVYCH'S NOVEL "LOVERS OF JUSTICE"

Ткачівська М.Р.,

orcid.org/0000-0001-9989-9156

доктор філологічних наук, доцент,

завідувачка кафедри іноземних мов і перекладу

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Статтю присвячено перекладу історично маркованої лексики. Охарактеризовано проблеми відтворення архаїзмів та історизмів іноземною мовою, розкрито основні труднощі їхнього перекладу, підкреслено, що часова дистанція є чималою перепоною для розуміння історично-маркованої лексики.

У дослідженні наголошено на потребі часової відповідності лексичного матеріалу без часових анахронізмів та культурних несумісностей, які можуть спричинити стилістичний різнобій. Підкреслено необхідність застосування перекладачем стилістично забарвленої лексики або прийому компенсації.

У статті зазначено, що історизми та архаїзми містять історико-мовну й історико-культурну конотації. Звернуто увагу на три типи історичної дистанції у межах перекладу. Акцентовано на необхідності вибору стратегії перекладу історично маркованої лексики та з'ясовано, що основними стратегіями перекладу історизмів та архаїзмів є модернізація, архаїзація та нейтралізація. Також підкреслено, що не варто надуживати модернізацією тексту, оскільки читач може втратити правдиву уяву про зображену в оригіналі епоху. Глибоке володіння перекладачем знаннями про певну історичну добу, традиції, культурні особливості, опанування ним певних мовних пластів допомагають забезпечити якісний переклад.

У науковій розвідці окреслено способи перекладу історично маркованої лексики, до яких належать: транскрипція/транслітерація, генералізація, конкретизація, калькування, стилізація, креація одноразових відповідників із натяком на застарілу лексику та інші. Здійснено порівняльний аналіз історизмів в романі Ю. Андруховича «Коханці Юстиції» та його німецькомовного перекладу, здійсненого С. Штюр. Також розкрито особливості їхнього перекладу. Підсумовуючи, наголошено на важливості дотримання стильового балансу у перекладі.

Ключові слова: історично маркована лексика, історизм, архаїзм, хронологічно маркована лексика, застаріла лексика, стратегії перекладу, способи перекладу.

The article is about the translation of historically marked vocabulary. It describes the problems of reproducing archaisms and historicisms in a foreign language, reveals the main difficulties of their translation, and emphasizes that the distance in time is a serious obstacle for understanding historically marked vocabulary.

The study emphasizes the need for temporal correspondence of lexical material without temporal anachronisms and cultural incompatibilities, which can cause stylistic differences, and the need for the translator to use stylistically colored vocabulary or to accept compensation.

The article states that historicisms and archaisms contain historical-linguistic and historical-cultural connotations. Attention is drawn to three types of historical distance within the translation. Emphasis is placed on the need to choose a strategy for the translation of historically marked vocabulary. The article clarifies that the main strategies for the translation of historicisms and archaisms are modernization, archaization and neutralization. It is also emphasized that one should not abuse the modernization of the text, as the reader may lose the true idea of the era depicted in the original. The translator's in-depth knowledge of a certain historical period, traditions, cultural features, his mastery of certain language layers help to ensure a high-quality translation.

The scientific investigation outlined the methods of translating historically marked vocabulary and carried out a comparative analysis of historicisms in Yu. Andrukhovych's novel "Lovers of Justice" and its German translation by S. Stöhr, and revealed the features of their translation. At the end, the article emphasizes the importance of maintaining a stylistic balance in translation.

Key words: historically marked vocabulary, historicism, archaism, chronologically marked vocabulary, obsolete vocabulary, translation strategies, translation attempts.

Постановка проблеми. Кожна мова здатна зберігати в собі зарубки часу, вицвітати, змінюватися, залишаючи в минулому застарілі вітражі епох та особливості прадідівського голосу. Вицвітають і піддаються часові слова й фрази, що позначають неактуальні для сьогодення предмети та явища. Проте вони залишаються

часовими маркерами та репрезентантами певної культури, яка зберігає свою винятковість у мушлі історії.

Хронологія розкладає на щаблі часу не тільки події, факти та імена видатних особистостей кожної з епох, але й чималі лексичні пласти застарілої лексики, до яких належать історизми та архаїзми,

що промовляють до нас із минувшини забутими, нерідко незрозумілими реаліями життя попередніх поколінь. Ці пласти є невід'ємним елементом літератури минулих віків, а також важливим пазлом сучасного письма, який описує далекий від сьогодення певний період часу. Йдеться про історично (хронологічно) марковану лексику – віддалені в часі лексичні та фразеологічні одиниці, що репрезентують мову певної історичної доби і позначають предмети, дії, події, явища тощо, які їй належать.

Історизми та архаїзми як репрезентанти історично маркованої лексики слугують часовими маркерами, здатними переносити читача в певну історичну епоху з її особливостями. Проте вони далеко не завжди є прозорими для сучасного реципієнта. Ці мовні явища можуть бути незрозумілими і для перекладача та не завжди мають відповідники в цільовій мові, що складає певні труднощі при здійсненні трансляторних процесів. Однак відтворення історично маркованої лексики іноземною мовою уможлиблює збагачення історичними та культурними знаннями реципієнтів різних лінгвокультур.

Читаючи твори із застарілою лексикою в оригіналі, носій мови сприймає історично марковану лексику як незвичні, «несинхронні слова», які містять інформацію про певну історичну добу [3, с. 139]. Та чи завжди перекладач спроможний зберегти історичну маркованість лексичного пласту, не осучаснивши її, і цим донести до іноземного читача відчуття «несинхронності» та особливості застарілих слів? А якщо ні, то чи варто сприймати осучаснення застарілої лексики як фіаско перекладача?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично-маркована лексика неодноразово ставала об'єктом досліджень науковців. Її вивчали Р. Зорівчак, Т. Кияк, О. Огуй, А. Науменко, Н. Білоус, Т. Андрієнко, О. Гурська, Л. Теремінко, К. Кіяниця, Я. Бойко, О. Лісовик, О. Коваленко, К. Подсевак, К. Подорожна та інші.

Наукова розвідка опирається на дослідження історично маркованої лексики (О. Коваленко) та її трансляторних особливостей із окресленням типів «історичної дистанції» для перекладу та важливості збереження специфіки оригіналу (Т. Кияк, О. Огуй, А. Науменко). При цьому окреслюються стратегії перекладу (Т. Андрієнко) та дається перелік досліджень способів і прийомів перекладу історизмів та архаїзмів (Н. Білоус, Т. Ласінська, О. Гурська, Л. Теремінко, К. Гуменна), які широко розглядаються у викладі основного матеріалу статті.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз відтворення історизмів та архаїзмів у німецькомовному перекладі роману Ю. Андруховича «Коханці Юстиції», здійсненого Забіною Штьор. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслення значення понять історизм та архаїзм; 2) аналіз стратегій і тактик перекладу історизмів та архаїзмів; 3) визначення стратегій та способів перекладу історизмів на прикладі перекладу роману.

Виклад основного матеріалу. Історично маркована лексика і її репрезентанти історизми та архаїзми найчастіше присутні в історичних романах і розглядається як «засіб створення хронотопу» твору [10, с. 5]. Історизми («мовні закам'янілості» – Д. Херубім) – це лексичні та фразеологічні одиниці, які позначають зниклі з ужитку предмети та явища, що не мають тотожних значень у сучасній мові. Архаїзми – це витіснені часом слова та вирази (із урахуванням їхніх граматичних, синтаксичних, фонетичних та морфологічних особливостей), що не перебувають у загальному вжитку і мають близькі чи тотожні значення в сучасній мові.

Незважаючи на те, що історизми та архаїзми належать до різних типів лексичних та фразеологічних одиниць, вони володіють спільними ознаками, до яких належать: «спеціальна стилістична настанова часового фону розповіді; низька частота вживання; периферійна позиція у словнику; обмеження функціонування у певних стилях мови» [10, с. 7]. Значення історизмів та архаїзмів містить два типи конотацій: історико-мовну (пов'язану «з узуальним уживанням слова у певних мовленнєвих сферах і ситуаціях спілкування») й історико-культурну (пов'язану з культурою певного суспільства) [там само, с. 5]. Варто зауважити, що вони можуть використовуватися для маркування певної епохи не тільки в історичному романі, але й слугувати окремими історичними вкрапленнями в сучасних текстах – часто як алюзії на певну добу, події, явища, а також як натяк на певні особи та спосіб їхнього життя, побут тощо, та як засіб творення образів і стилів, паралелей до минувшини. Ними нерідко можуть послуговуватися як засобом окраси та рельєфності тексту [15].

З огляду на історичну дистанцію, історизми та архаїзми служать у перекладі не тільки «засобом літературно-історичного пізнання», але й творять відповідний колорит твору. Виокремлення трьох типів «історичної дистанції» для перекладу, як от: 1) твори, де архаїчність мови є наслідком давнього написання; 2) твори, в яких архаїзація мови

є стилістичним прийомом; 3) віддалені в часі твори з авторською архаїзацією, нашо́вхує науковців на думку, що твори першої групи «... відтворюються за образним принципом: «Переклад повертає історії молодість, стираючи з мови першотвору архаїчну пилюку». Лише вживання історизмів та архаїзація синтаксису допомагають зберегти специфіку оригіналу» [9, с. 159].

Саме часова дистанція є чималою перепоною для розуміння історично-маркованої лексики навіть носіями мови, не кажучи про іноземного реципієнта, в якого при читанні архаїзованих творів ще додається просторова та культурна дистанція. Читаючи переклад роману, в якому перекладач надав перевагу стратегії осучаснення, читач не завжди підозрює про наявність в оригіналі застарілої лексики, що властиве для перекладу багатьох класичних творів.

Відповідно, вирішальним для перекладу історично віддалених творів є вибір стратегії. Якщо стратегія архаїзації сприяє відтворенню образів минулих епох, то модернізація «полягає у створенні образу сучасності як частини хронотопу інтегративно-текстового мегаконцепту перекладу». При цьому «радикальна» модернізація сприяє істотній відмінності «від часу створення оригіналу», а помірні модернізація полягає у відносному осучасненні історичної епохи. Стратегія нейтралізації сприяє усуненню «часової маркованості художнього образу твору, створення перекладу “поза часом”» [2, с. 9].

На сьогоднішній день існують різні способи перекладу історизмів та архаїзмів. Т. Ласінська відносить до них архаїзацію, вилучення, нівелювання та модернізацію [12, с. 38]. Н. Білоус, О. Гурська та Л. Теремінко вважають оптимальними для перекладу історизмів транскрипцію, транслітерацію, калькування, введення до тексту семантичного неологізму, описовий переклад, принцип родо-видової заміни [3]. Для збереження архаїчної стилізації оригіналу та через неможливість завжди підібрати архаїчний відповідник К. Гуменна наголошує на необхідності застосування перекладачем іншої стилістично забарвленої лексики або «вдатися до прийому компенсації на рівні всього тексту, використовуючи мовні елементи, які виконували б ті ж або подібні стилістичні функції, що і архаїзми оригіналу» [6, с. 51]. Подібної думки і К. Подорожна, яка переконана, що «...досягнення збереження історичного забарвлення твору можливе тільки шляхом стилістичних відповідностей оригіналу, адже стилістичні засоби утілюють ті образи, які були специфічні для письменників певної епохи» [13, с. 496]. Це означає, що введення

в переклад історичних текстів стилістично маркованої лексики потребує часової відповідності без використання виразів, які «вживаються “як кішка з собакою”» [Н. Галь, цит за 9, с. 160], уникаючи «часових анахронізмів та культурних несумісностей, які призводять до стилістичного різнобою». При цьому перекладач мав би враховувати як особливості відтворення мови (архаїзмів, історизмів), так і колорит та стиль твору, а також брати до уваги: а) соціальну дійсність віддаленої епохи, якою вона була; б) епоху очима автора; в) стан мови, що віддзеркалює «особливості часу створення оригіналу» [9, с. 159].

Якщо зважати на те, що перекладач часто вдається до стратегії модернізації, то підбір синонімічного відповідника, який є одним із розповсюджених прийомів перекладу архаїзмів, неможливий для історизмів через відсутність синонімічного ряду. Підбір застарілого ситуативного, історичного відповідника чи архаїчного еквівалента мови-реципієнта до архаїзму вимагає додаткових фонових знань із орієнтацією на часову дистанцію і також не завжди можливий.

Відсутність певних понять у різних культурах, спричинене відсутністю історичних та культурних збігів, не завжди уможливорює використання при перекладі історизмів транскрипції чи транслітерації, оскільки вони залишаються незрозумілими для реципієнта. Це спричинить певні втрати на рівні культурної конотації, хіба що повторення чи часте вживання спонукатиме читача до сприйняття їх як чогось відомого [16]. І навпаки, семантичні збіги історизмів різних лінгвокультур фіксують наявність подібності/спільності певних історичних фактів чи культурної близькості. У такому випадку збільшується вірогідність кращого розуміння тексту.

Якщо мова йде не про історичний роман, а про історизми як поодинокі вкраплення в текст (символи, експедиція в минуле), то перекладач свідомий того, що далеко не завжди уможливується історична симетричність такого вкраплення. Незважаючи на стилістичні втрати та з огляду на множинність інтерпретацій, залежних від перекладацьких рішень, перевага у перекладі надається змістовій симетричності та відсутності лексичної анахронії. Це пов'язане не тільки з тим, що зміни у мовній дійсності вимагають історичної обізнаності перекладача, але й у неможливості досягнення історичної симетрії на рівні певних позначень через їхню відсутність в іншій лінгвокультурі, що неодмінно спонукає до потреби пошуку інших прийомів перекладу, про які вже говорилося вище.

Отже, для перекладу історизмів важливим є вибір перекладачем стратегії перекладу, яка виключає часові часові та культурні несумісності, сприяє уникненню стилістичного різнобою. Перевага надається архаїзації. Модернізація та нейтралізація хай і сприяють семантичній симетрії тексту-перекладу і тексту-оригіналу, але призводять до втрати історичної маркованості. Важливим при здійсненні перекладу є врахування колориту твору. Вибір лексичного матеріалу передбачає бажане введення в полотно тексту перекладу лексики відповідних епох. Для відтворення історично маркованої лексики пропонуються такі способи перекладу: транскрипція/транслітерація (бажане поєднання із коментарем), експланація (недолік – втрата історичної маркованості), генералізація, конкретизація, калькування, стилізація та креація одноразових відповідників із натяком на застарілу лексику. Дієвим способом вважаємо дислокацію (перенесення стилістичного забарвлення на інші мовні явища).

Аналіз перекладу історично маркованої лексики у романі Ю. Андруховича «Коханці Юстиції» демонструє увагу перекладачки Забіни Штьор до збереження стилю автора та часової маркованості тексту і засвідчує її обізнаність у історичній дійсності.

Гадаємо, що не складають труднощів відтворення назв чинів та санів, оскільки більшість із них є запозиченнями і функціонують в інших мовах. Так, слово *гетьман* потрапило в українську мову через польську і запозичене з середньовішньонімецької (свн. *houbetman*, *heuptman* «командир, командувач»), яке є композитом, що складається зі слів *houbet*, *heupt* (голова) та *man* (чоловік, людина). Однак його первинна форма – латинська (*capitaneus*). Власне сучасне значення слова *Hauptmann* (військове звання) відповідає українському «капітан». Лексема *гетьман* відтворюється багатьма іншими мовами за допомогою транскрипції. Це засвідчує той факт, що у 2002 році на кінофестивалі «Берлінале» був представлений український фільм режисера Юрія Ілленка «Молитва за гетьмана Мазепу». Його назва включала транскрипцію слова *гетьман* різними мовами («Das Gebet für Hetman Mazepa» (нім.), «A prayer for hetman Mazepa» (англ.), «Une priere pour hetman Mazepa» (фр.). Транскрибований варіант знаходимо і в перекладі роману «Коханці Юстиції»: «...де невдовзі стане гетьманом, скинувши Сагайдачного ...» [1, с. 14] – «...wo er bald darauf Sahajdatschnyj stürzen und zum Hetman aufsteigen würde...» [17, с. 18].

Лексема *цесар* (кесар, кайзер) походить від лат. *caesar*) і зафіксована в німецькій мові як *Kaiser* та позначає імператорський титул. Німецькою мовою перекладачка не відтворює слово еквівалентом *Kaiser*, а зважає на культурні особливості реципієнта стосовно високопоставлених осіб і вводить у текст словосполучення *Seine Majestät* «Його Величність» («*Телеграфуйте цесарю, що я був йому вірним слугою*» [1, с. 81] – “*Telegrafieren Sie Seiner Majestät, dass ich Ihr treuer Diener war*” [17, с. 90]). У такий спосіб переклад зберігає історичну маркованість і колорит висловлювання.

Історизм *шляхта* позначає родову аристократію, привілейований стан у суспільстві. Як зауважує А. Богуцькі, чеське слово *šlechta* на початку XIII століття запозичене від давньонімецького *slahte* чи *slehthe* (зі значенням “*Geschlecht an sich*” – рід), а вже в XIV ст. як *szlachta* (чи *ślachta*) потрапило в польську мову, втративши первинне значення. Поняття *šlechta* і *szlachta* позначали походження від благородного роду, верхню верству лицарства. Майже водночас виникли похідні від нього *šlechtic-szlachcic*, *šlechtny-szlachetny*. З XV століття вирази *šlechta*, *szlachta* а також *šlechtic* вживалися для позначення лицарства [18, с. 470–471]. Слово *der Adel* походить від старовішньонімецького *adal*, *edili* – «найблагородніший», “*edles Geschlecht*” у значенні «особлива суспільна група із привілеями», які передаються по спадковості [20, с. 8]. Відтворюючи назву представника шляхти – *дрібною шляхтича*, перекладачка використовує його німецький відповідник *der Kleinadlige*: «*I все-таки в одній з тих історійок ми справді знаходимо сюжет про якогось «штукаря Альберта», декласованого дрібною шляхтича родом з невідомих околиць Об’єднаної Європи...»* [1, с. 45] – “*Trotzdem erzählt eines der Fragmente von einem gewissen “Taschenspieler Albert”, einem verarmten Kleinadligen aus den unbekanntem Randgebieten des Vereinten Europa...”* [17, с. 52].

Слово *бурмістр* потрапило в українську мову теж через польську. Походить від німецького *Bürgermeister* (голова міста). Відомий також варіант *бургомістр*. У містах, які на території Речі Посполитої мали Магдебурзьке право, бурмістр володів адміністративною і судовою владою та був головою магістрату (займав посаду керівника міста). Лексема *бурмістр* в українській мові належить до застарілих, а її німецький відповідник *der Bürgermeister* активно функціонує в сучасній німецькій мові з дещо іншою, ніж у середньовіччі, конотацією: для позначення керівника міста існує назва *Oberbürgermeister*

(«верховний бургомістр»), оскільки є бургомістри районів міст. Варто зауважити, що у польській мові також наявна калька *Nadburmistrz*. При відтворенні слова *бурмістер* перекладачка використовує повний відповідник цільової мови («Самійло Немурич та його розбійники викрадають бурмістра Уберовича в околицях Львова» [1, с. 271–272] – “...einen Öldruck mit dem Titel *Samijlo Nemyrytsch und seine Räuber entführen den Bürgermeister Uberowytch in der Gegend um Lemberg*“ [17, с. 274]).

Для перекладу слова на позначення члена виборної ради магістрату *магістратського райці* (за словником української мови СУМ *райця* – радник; ратман, член магістрату) [14] перекладачка вдало обирає німецький застарілий відповідник *der Ratsherr* – радник у середньовічній Німеччині «...*topить магістратського райцю Шен'юрського в чані зі свіжозаварюваною кавою...*» [1, с. 7] – «...*tunkt den Ratsherrn Szczepiórski in einen Kessel frisch gebrühten Kaffees...*» [17, с. 13].

Отже, аналіз перекладу позначень історичних санів та чинів засвідчує, що вони відтворюються за допомогою застарілої лексики мови-перекладу (хронологічних відповідників), а також транскрипції.

Відтворення історичних побутових реалій реалізується шляхом підбору історизмів мови-перекладу. Так, історична реалія *лапсердак* позначає «старовинний довгий верхній одяг польських і галицьких євреїв» [14]. Вона є композитом, перша частина якого походить з ідиш і взята з новонімецької (*Leib* – тулуб, тіло), а друга – від слова *şerdak* – «вид одягу», що позначає верхній суконний одяг, розповсюджений в Україні. В українську мову слово ввійшло через польську, в якій воно функціонувало. Наприклад, у романі Елізи Ожешко “*Eli Makower*», в якому піднімалося єврейське питання (“*On z tojej nędznej chaty nic nie wypiósł prócz podartego łapserdaka*” – «З моєї жалюгідної хатини він не взяв нічого, крім пошарпаного лапсадрака») [18]. Сьогодні у розмовній польській мові лексема *łapserdak* належить до малоактивних слів і позначає лахмітника, обірванця, волоцюгу, погано вдягненого чоловіка, шахрая. У тексті реалія відтворена за допомогою транскрипції і не потребує додаткового коментаря, оскільки є зрозумілою із контексту, де йдеться про довгий одяг, який слугував героєві твору для маскуванн: «*Січинський розповідав, що його єврейський компаньйон наполог на черговому маскуванні: запустивши бороду, в чорному лапсердаку, капелюсі й окулярах він мало чим різнився від свого сунутника*» [1, с. 98] – “*Sitschynskyj*

berichtete, dass sein jüdischer Kompagnon auf erneuter Maskierung bestand: mit Bart, mit Hut und schwarzem Lapserdak und Brille unterschied er sich nur wenig von seinem Reisegefährten” [17, с. 105].

Одним із розповсюджених способів перекладу історизмів є генералізація – заміна конкретного поняття загальним. Прикладом цього слугує історизм контуш (польськ. *Kontusz* – верхній одяг, різновид пальта, угор. *köntös* – сукня), зафіксований у Словнику української мови як *кунтуш* – «верхній розпашний чоловічий і жіночий одяг заможного українського і польського населення XVI–XVIII ст.» [14]. Саме у XVI–XVIII ст. це був традиційний чоловічий одяг військового та шляхетного станів: пальто довжиною майже до підлоги, без рукавів / з розрізними рукавами. У німецькій мові зустрічається рідко, тільки як історичне іншомовне вкраплення. Вибір загального поняття *Mantel* дещо нейтралізує історизм і спричиняє часткову втрату колориту слова, проте відтворює загальний зміст висловлення: «*Немурич і далі презухвало розгулював собі площею Ринок у золотистому кунтуші...*» [1, с. 13] – “...*auch weiterhin dreist in seinem goldverbrämten Mantel über den Marktplatz spazierte...*” [17, с. 18].

Назви середньовічної зброї зазвичай мають відповідники в багатьох мовах, зокрема в українській та німецькій. Наприклад, *шабля* – *Säbel*, *меч* – *Schwert*. Історизм *галябарда* (*алебарда*), походить від середньовічнійнімецького *halm*, *helm* (ручка) та *barte* (бойова сокира) і позначає холодну зброю XIV–XVI ст., яка поєднувала спис і сокиру. З німецької назва перейшла в інші мови: французьку як *hallebarde*, іспанську як *alabarda*, польську як *halabarda*, а також в українську мову як *галябарда*. Переклад таких історизмів, які мають відповідники в різних мовах, полегшує трансляторні процеси. «*Кожен підсудний натомисть з'являвся до суду в такому добірному товаристві озброєних до зубів шаблями, мечами, ланцюгами, киями, кастетами, галябардами й палашами друзяк, родичів і слуг*» [1, с. 9] – “*Während jeder Angeklagte bei Gericht in Begleitung einer ausgewählten Gesellschaft von mit Säbeln, Schwertern, Lanzen, Knüppeln, Totschlägern, Hellebarden und Degen an die Zähne bewaffneten Kumpanen, Verwandten und Bediensteten erschien*” [17, с. 14–15].

Іноді перекладач приймає рішення на користь більш відомого для читачької аудиторії слова, що спостерігається на прикладі перекладу лексеми *палаш*. *Палаш* (нім. *Pallasch*; угор. *pallos*) – холодна зброя із довгим лезом, наступниця меча, яку використовувала кав-

лерія західноєвропейських армій у XVII та XVIII століттях. Слово *Degen* (шпага) в німецькій мові слугує для позначення різних видів клинкової зброї, призначенням якої є укол, на противагу до ріжучої зброї (палаша, шаблі). Палаш ширший від шпаги і має ширше і важче лезо. Переклад слова *палаш* за допомогою лексеми *Degen* засвідчує вживання родо-видового поняття, близького за значенням. Таким чином також зберігається зв'язок із попередніми епохами.

Історична реалія *жолд* позначає «платню солдатам» і запозичена з польської мови: *zold* походить від середньовісньонімецького слова *solt* (нвн. *Sold*), що означало «платню за службу», від лат. «(*nummus*) *solidus* “тверда (монета)”» [8]. Для відтворення історизму перекладачка вдається до повного історичного еквівалента цільової мови: «...що командири, виявивши здоровий глузд і неочікуване милосердя, підписали йому рапорт на звільнення з одночасною виплатою багаторічного жолду» [1, с. 121] – «...*dass seine Kommandeure gesunden Menschenverstand und erstaunliches Mitleid an den Tag legten und seine Entlassungspapiere unterzeichneten, bei gleichzeitiger Auszahlung seines mehrjährigen Soldes*» [17, с. 129].

Наявність у мові оригіналу і в мові перекладу історизмів, похідних з латинської мови, полегшує трансляторні процеси. Так, історизм *кустош*, який походить від латинського слова *custōs* і означає «охоронець», «наглядач», не становить проблем для відтворення. Перекладачка застосовує відповідник цільової мови, який також запозичений із латини: «Цілком можливо, що його нестерпно нудить від надміру мальвазії,

нерозумно спожитої минулої ночі з отцем кустошем, його конкубіною та подальшим ménage à trois» [1, с. 41] – “*Wahrscheinlich würgt es ihn ganz unerträglich vom Malvasier, dem er vergangene Nacht in einer Ménage-à-trois mit dem Vater Kustos und seiner Konkubine übermäßig zugesprochen hat*” [17, с. 49].

Отже, аналіз відтворення історично маркованої лексики роману «Коханці Юстиції» підтверджує підбір відповідників на користь наближеної до оригіналу історично маркованої лексики мови реципієнта, не надаючи перевагу модернізації.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Дослідження перекладу історично маркованої лексики засвідчує потребу збереження специфіки тексту-оригіналу, його історичного забарвлення. Проте осучаснення окремих історизмів аж ніяк не свідчить про фіаско перекладача, оскільки визначником якісного перекладу вважається цілісне відтворення тексту зі збереженням стилю письма, колориту, відчуття епохи, уникнення культурної невідповідності, оминання часових анахронізмів та стилістичної неузгодженості. При цьому важливим є вибір стратегії та способів перекладу, які сприяють отриманню бажаного результату.

Аналіз відтворення історизмів у перекладі роману Ю. Андруховича «Коханці Юстиції» німецькою мовою засвідчує високу професійність перекладачки Забіни Штьор, яка глибока вникла в описані письменником історичні пласти, вкотре відтворивши стиль письма автора та історичне дихання роману.

Перспективою дослідження є аналіз перекладу історично маркованої лексики німецькою мовою інших сучасних українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрухович Ю. Коханці Юстиції. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
2. Андрієнко Т. Стратегії архаїзації та модернізації у перекладі художніх текстів XVI–XVII століть. 2016. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/13112> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Білоус Н. П., Гурська О. О., Теремінко Л. Г. Переклад історизмів роману В. Скотта «Айвенго». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021 № 49 том 2. С. 139–142.
4. Білоус Н. П., Подсевак К. С., Теремінко Л. Г. Історично маркована лексика роману В. Скотта «Айвенго» як засіб історичної стилізації художнього тексту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 32 (71) № 3 Ч. 2 2021. С. 7–11.
5. Бойко Я. В. Діахронна множинність перекладів часово віддаленого першотвору як проблема перекладознавства. *Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу*: тези доповідей XI наукової конференції з міжнародною участю. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 143 с. Електронне видання (15–16 квітня 2021 р., м. Харків, Україна). С. 16–17.
6. Гуменна К.О. Проблема відтворення архаїзмів як елементів лінгвопоетики франкомовного історичного роману (на матеріалі “легенди про уленшпігеля” Шарля де Костера). *Мовні і концептуальні картини світу*. Випуск 59, 2017, С. 46–52.
7. Гуменна К. Специфіка відтворення в українських перекладах лінгвостилістичних особливостей франкомовного історичного роману (на матеріалі роману Шарля Де Костера «Легенда про Уленшпігеля»).

URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Humenna_Kristina/Spetsyfika_vidtvorennia_v_ukrainskykh_perekladakh_linhvostylistychnykh_osoblyvostei_frankomovnoho_is.pdf (дата звернення: 12.11.2022).

8. Етимологічний словник української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. URL: <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%B6%D0%BE%D0%BB%D0%B4> (дата звернення: 05.09.2022).

9. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.

10. Коваленко О. В. Хронологічно маркована лексика як фактор тексту в жанрі історичного роману (на матеріалі художньої прози В. Скотта) Спеціальність 10.02.04 – германські мови. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2002, 21 с.

11. Ласінська Т. А. Загальні принципи перекладу архаїчної лексики. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(35). Issue: 125. 2017. С. 36–39.

12. Ласінська Т. А. Переклад історизмів на позначення географічних та власних назв. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2015. Вип. 34. С. 39–45.

13. Подорожна К. Роль і місце історичних реалій в перекладознавстві. *Мова і культура. (Науковий журнал)*. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. Вип. 18. Т. I (176). С. 492–496.

14. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 12.08.2022).

15. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9(3). С. 117–123.

16. Ткачівська М.Р. Культурно-емотивні закономірності відтворення лексики обмеженого вжитку в українсько-німецькому художньому перекладі. Спеціальність 10.02.16. Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Харків, 2021. 36 с.

17. Andruchowytch J. Die Lieblinge der Justiz: Parahistorischer Roman in achteinhalb Kapiteln. Aus dem Ukrainischen von Sabine Stöhr. Suhrkamp-Verlag. 299 S.

18. Bogucki A. Jeszcze o pochodzeniu wyrazu “szlachta”. *Biskupi, lennicy, żeglarze Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*. Nr 9, 2003. S. 457–471.

19. Kamiński K., Kowalczyk J. R. W języku polskim – Łapserdak. Na podst. Maria Brzezina “Polszczyzna Żydów”, Warszawa – Kraków 1986. URL: <https://www.rp.pl/historia/art8099421-w-jezyku-polskim-lapserdak> (дата звернення: 15.10.2022).

20. Wienfort M. Der Adel in der Moderne. Göttingen 2006.

УДК 811.112'243

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.25>

INTERTEXTUALITY AND QUALITY OF TRANSLATION

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Udovichenko H.,

orcid.org/0000-0003-3731-0857

Ph.D. in Pedagogy,

*Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Low Disciplines
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*

Pokulevska A.,

orcid.org/0000-0002-2531-0430

Ph.D. in Philology,

*Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Low Disciplines
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*

Evaluation of translation quality has always been a topical issue for both theorists and practitioners of translation. A quality translation is considered to be a translation (oral, written, machine, etc.) that has a high degree of adequacy and equivalence, expresses most accurately and at the same time the most capaciously, lexically commensurate with the meaning of the original. It should be noted that when assessing the quality of a translation, any translation is secondary in relation to the original: it can be subjectively perceived as better than the original, but it is still attached to it and cannot be